

կայ՝ այնտեղ իւրաքանչիւր մի անկամը նոյն-
չափ կարեւոր է, որչափ և միւսը: Ծառ հին,
նաեւ հեթանոսական աշխարհին ծանօթ ծը-
մարտութիւն է այդ, բայց քրիստոնէութեան
մէջ առանձին նշանակութիւն է տառնում նո-
րանով, որ այստեղ գործը բաժանողը, իւրա-
քանիւրին իւր աշխատութեան համեմատ
վարձատրողը և արդիւնքը ժողովողն Աստուած
է, մեր Երկնաւոր Հայրը, որ մարդկային
չափերով չի չափում և աշխատողներին
այլ և այլ անձնաշնորհութիւնների համեմատ
առաւելութիւն տալիս. այլ նայում է, թէ
ո՞վ ինչպէս է կատարել իւր պարտքը, որ-
չափ շահեցրել իրեն տուած քանքարը: Ծորա
համար նշանակութիւն չունի, թէ մէկը նա-
խարար է եղել, ամբողջ երկիր կառավարել,
միւսը մի հասարակ զբաղիր, որ կպած մնա-
ցել է իւր զբաւեղանին. մէկը քահանայապետ
է եղել, Աստուծոյ սեղանից օրհնութիւն բաշ-
խել ժողովրդին՝ միւսը ժամկոչ, որ աւելել է
այդ սեղանի պատուանդանը. մէկը իւր հարբա-
տութեամբ կամ գիտութեամբ սարեր է տե-
ղից հանել և գետեր շրջել՝ միւսը միայն իրեն
աշխատող ձեռք բանել է. մէկը հասարակա-
կան պաշտօնի մէջ է եղել, միւսը իւր ընտա-
նիքի իւր գաւալների հոգսը քաշել. ամէն-
քը հաւասար են այստեղ: Այն ահագին տըն-
տեսութեան մէջ, որի ղեկավարը մեր Երկնա-
ւոր Հայրն է, անպէտք անօթ չկայ՝ ամէնքն
իրենց կոչումն ունին. կոչում ունին նաեւ
կաղերը, կոյրերը, անդամալոյծները, որոնք ի-
րենց թշուառ պատկերով զթութեան զգաց-
մունք են դարձեցնում մեր մէջ և սովորե-
ցնում աշխատել ընկերի համար այնպէս, ինչ-
պէս թէ մեր համար աշխատէինք. նոքա հիւ-
րերն են Աստուծոյ սեղանի, որի մօտ բաղմե-
լու իրաւունք չունին միայն ծոյլ ծառաները,
մարդկութեան մեծ ընտանիքի անդործ ան-
դամները՝ բոլորեքեան նոքա, որոնք ոչ
մի կոչում չեն ընտրել, ոչ մի աշխատանք
չունին, այլ գողանում և վայելում են հա-
սարակաց աշխատութեան պտուղները—գողա-
նում են կամ ական փորելով և տանելով,
կամ մուրացկանութեամբ ձեռք պարզելով,
կամ հասարակաց զանձարանում մեռեալ դէ-
բամազլուխ շահեցնելով և ներկայանալով իրեն

իրաւատէր օտարի վաստակոյ, լինի այդ օտա-
րը իւր հայրը, իւր եղբայրը:

Կ. Վ.

ԻՆՉ Է ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ.

ԻՆՉ է երջանկութիւնը, որոնք են
նորա էական պայմանները, ինչ է պահան-
ջուում իրօք երջանիկ լինելու համար աշ-
խարհիս վրայ—ահա հորցեր, որոնց պատա-
խանը փորձել են տալ բոլոր խմաստասերնե-
րը՝ սկսած ամենահին ժամանակներից: Երջա-
նիկ ապրելու ցանկութիւնը միշտ յատուկ է
եղել մարդկանց, այդ ցանկութիւնը միշտ էլ
կունենան նոքա. ուստի և բարոյագիտութեան
մէջ միշտ բնականաբար ամենակարեւոր տեղը
պիտի ունենան երջանկութեան գաղտնիքը և
երջանկութիւնը պայմանաւորող հանգամանք-
ների վերաբերեալ խնդիրները:

Բայց մի՞թէ դարերի ընթացքում յա-
ռաջ խաղացող քաղաքակրթութիւնը մեզ մին-
չեւ պսօր ցոյց չէ տուել, թէ որոնք են ճշը-
մարիտ երջանկութեան պայմանները, թէ ինչ
պիտի անենք, ինչպէս պիտի ապրենք, որ եր-
ջանիկ լինինք: Զրիստոնէի համար դժուար չէ
այդ ցուցումները գտնել Երկնաւոր Ուսուցչի
վարդապետութեան մէջ, եթէ միայն նա ճշը-
մարտապէս հաւատում է, որ Փրկչին հեռեկե-
լով անպատճառ հասնելու է երջանկութեան.
Բայց ո՞վ չէ տեսնում, որ մարդկութիւնը գեւ-
շատ հեռու է այն կեանքից, որ առաջարկում
է նորան Զրիստոս. ո՞վ չի խոստովանել, որ
գեւ Աւետարանի ուսումը չէ մեր առաջնոր-
դը, որ երջանիկ ապրելու համար մենք բնաւ
այն չենք որոնում, ինչ որ ցոյց է տալիս Փրկ-
չի: Մենք կառավորուում ենք մեր առօ-
րեայ կեանքում մի ուրիշ վարդապետութեամբ,
որ ոչինչ առնչութիւն չունի Զրիստոսի վար-
դապետութեան հետ. այդ երկու ուսումը
յիմեանց մինչ այն աստիճան հակառակ են, որ
կարող ենք հաւատաւ ասել թէ մարդ մէկին հե-
տեկելով՝ անպատճառ միւսի հակառակ է գոր-

ծուծ: Սակայն Բրիտանիա ուսումն այնքան պարզ է և այնքան համոզիչ, որ նորան չհետևելը, նորանով չառաջնորդուելը միայն մարդկութեան կուրուքն է, ասպցուցանում:

Բրիտանիա այդ մարդու ուսման ջերմ քարոզիչն է և աշխարհի ուսման զորաւոր հակառակորդը՝ ուս աշխարհահռչակ վիպասան և խնամատէր Լ. Տոլստոյը, որի հայեացքն երջանկութեան մասին յառաջ ենք բերում՝ այստեղ:

Բրիտանիա ճշմարտութիւն է ուսուցանում ասում է Տոլստոյը և եթէ վերացական ճշմարտութիւնը ճշմարտութիւն է, ճշմարտութիւն կլինի այն և իրականութեան մէջ: Եթէ Աստուծոյ հետ ապրելը միակ ճշմարիտ երջանիկ կեանքն է, ինքն ըստ ինքեան, այդ կեանքը ճշմարիտ է, երջանիկ է և այստեղ, երկրի վրայ, ինչ էլ որ պատահէ: Բրիտանիա ասում է, որ իւր աշակերտները պիտի հալածուին իւր ուսման համար և պէտք է համբերեն ու զիմանան աշխարհի հալածանքներին. բայց նա չէ ասում, թէ իւր ուսմանը հետևելով նոքա աւելի զրկանքներ կը կրեն, քան աշխարհի ուսմանը հետևելով. ընդ հակառակը, Յա ասում է, թէ, աշխարհի ուսման հետևողները անբաղդ կը լինին, իսկ իւր ուսման հետևողները երջանիկ կը լինին: Բրիտանիա ասում է, թէ, հենց աշխարհօրէն ձեռնառու է չհագալ աշխարհի կեանքի մասին:

Եթէ վերացականապէս քննելու լինինք այն խնդիրը, թէ ու՞մ վիճակն աւելի լաւ կը լինի՝ Բրիտանիա՞ աշակերտների թէ՞ աշխարհի աշակերտների, չենք կարող չտեսնել, որ Բրիտանիա աշակերտների վիճակն աւելի լաւ պիտի լինի հենց այն պատճառով, որ նոքա ամենքին բարի անելով, մարդկանց մէջ տեսելութիւն չեն զարթեցնի: Բրիտանիա աշակերտները չար չգործելու պատճառով, միայն չար մարդկանցից կարող են հալածուել. իսկ աշխարհի աշակերտներին ամենքը կը հալածեն, որովհետեւ նոյա կեանքի օրէնքը մարդու ման, այսինքն միմեանց հալածելու օրէնքն է: Չարչարուելու պատահականութիւնը միենոյնն է թէ Բրիտանիա և թէ աշխարհի աշակերտների համար. զանազանութիւնն այն է, միայն, որ Բրիտանիա աշակերտները պատրաստ կը լինին չարչարուելու:

Ըստ իսկ աշխարհի աշակերտները ամէն հնար գործ կը զենեն չարչարանքից խոյս տալու համար. Բրիտանիա աշակերտները չարչարուելիս պիտի մտածեն, որ իրենց չարչարուելն հարկաւոր է աշխարհի համար, իսկ աշխարհի աշակերտները չեն իմանայ, թէ ինչի համար են չարչարուում: Վերացականապէս դատելով՝ Բրիտանիա աշակերտների վիճակն աւելի ձեռնառու պիտի լինի աշխարհի աշակերտների վիճակից:

Այս բանն ստուգելու համար թող ամէն մարդ միտք բերէ, իւր կեանքի բոլոր ծանր բոլակները, այն բոլոր մարմնաւոր և հոգեկան տառապանքները, որոնց ինքը ենթակայ է եղել, և հարցնէ, ինքն իրեն՝ յանուն ինչի է ինքը ենթարկուել այդ բոլոր դժբաղդութիւններին, յանուն աշխարհի, թէ՞ Բրիտանիա ուսման: Թող ամէն անկեղծ մարդ լաւ միտք բերէ, իւր կեանքը, և նա կը տեսնէ, որ երբեք ոչ մի անգամ նա չէ տանջուել Բրիտանիա ուսումը կատարելուց, այլ մեծ մասը իւր կեանքի դժբաղդութիւններից յառաջ է եկել նորանից, որ ինքը հակառակ իւր հակումներին՝ հետևել է իրեն կաշկանդող աշխարհի ուսմանը:

Իսկապէս մենք բոլորս աշխարհի ուսման նահատակներ ենք, բայց չենք տեսնում՝ այդ ուսումը գործադրելու բոլոր վտանգներն ու նեղութիւնները, որովհետեւ կարծում ենք, թէ մեր այդ ուսման համար կրած բոլոր զրկանքներն անհրաժեշտ են:

Մենք մի անգամ հաւատացել ենք, որ այն բոլոր դժբաղդութիւնները, որ մենք ստեղծում ենք մեզ համար, մեր կեանքի անհրաժեշտ պայմաններն են, ուստի և չենք կարողանում հակառակ, որ Բրիտանիա հենց այն է ուսուցանում, թէ ինչպէս ազատուել մեր դժբաղդութիւններից և բաղդաւոր ապրելը: Մենք պէտք է գէթ մեր մտքի մէջ հրաժարուենք այս սխալ հասկացողութիւնից և առանց կանխակալ կարծիքի մեզ ու մեր շուրջը նայենք, որպէս զի կարող լինինք կռաւորաւոր, թէ որ կեանքն է բաղդաւոր:

Մտէք մարդկանց մի մեծ խմբի մէջ, մանաւանդ քաղաք տեղեւում, ուշ դարձրէք այդ յոգնած, վրդովուած, հիւանդոտ գէմքե-

բին և յետոյ յիշեցէք ձեր կեանքը, յիշեցէք ուրիշների կեանքը, որի մանրամասնութիւնները ձեզ ծանօթ են. միտ բերէք այն բոլոր բանի մասերը, բոլոր ինքնասպանութիւնները, որոնց մասին դուք լսած կը լինիք և հարցրէք թէ յանուն ինչի են տեղի ունենում այդ բոլոր տառապանքները, տանջանքն ու յուսահատութիւնները, որ ինքնասպանութեանց են հասցնում: Եւ դուք կը տեսնէք, որ տառապանքների ինը տասներորդականը մարդիկ քաշում են յանուն աշխարհի ուսման, որ այդ բոլոր տառապանքները պէտք չեն և կարող էին չլինել, որ մարդկանց մեծ մասը աշխարհի ուսման նահատակ է:

Եթէ քննելու լինինք մարդկանց կեանքը, սկսած հարստից մինչև վերջին աղքատը, կը տեսնենք որ դոցանից ոչ ոք զոհ չէ իւր վիճակից, ոչ ոք բաւական չէ համարում իւր ունեցածը, այն ինչ որ անհրաժեշտ է ձանաչուում՝ աշխարհի ուսման համեմատ: Ամէն ոք չարչարուում է, իւր բոլոր ոյժերը գործ է դնում ձեռք բերելու համար այն ինչ որ իրեն պէտք չէ իրօք, բայց որ պահանջում է նորանից աշխարհի ուսումը և որի չլինելը նորա համար անբաղդութիւն է: Եւ հենց որ ձեռք բերուի այդ պահանջուածը, նորանից էլի ու էլի նոր բաներ կը պահանջուին անվերջ—Սիսիփոսի աշխատանք, որ մարդկանց կեանքն է խորտակում: Բոլորն էլ չարչարուում են իրենց ունեցածն աւելացնելու համար. 300 ունեցողը տանջուում է 400 ձեռք բերելու համար, 400 ունեցողն անպատճառ ուզում է 500 ունենալ ևւն են: Բոլորն էլ ուժից վեր աշխատութեամբ ծանրացնում են իրենց առանց այն էլ ծանրացած կեանքը, իրենց հոգին ամբողջ տալիս են աշխարհի ուսմանը:

Բայց դուքէ այդպիսի կեանքն ինքն ըստ ինքեան բաղդաւոր է:

Եթէ չափենք այդ կեանքը այն բանի չափով, ինչ որ մարդիկ միշտ երջանկութիւն են համարել, կը տեսնենք որ այդ կեանքը սաստիկ անբաղդ է: Դրաւ, որոնք ենք երկրաւոր բաղդաւորութեան գլխաւոր պայմանները, այն պայմանները, որոնց մասին ոչ ոք չի վիճել:

Երջանկութեան առաջին պայմաններից մէ-

կը, որ ամենքն էլ ընդունում են, այնպիսի կեանքն է, երբ մարդ բնութիւնից կարուած չէ, այսինքն՝ բաց երկնքի արեւի լոյսի տակ լաւում ասորելը և հաղորդակցութիւն երկրի, բոյսերի, կենդանիների հետ: Այս բանից զուրկ լինելը բոլոր մարդիկ միշտ էլ մեծ անբաղդութիւն են համարել: Բանտարկեալներն ամենից աւելի են զգում այս զրկանքը: Այժմ տեսնենք աշխարհի ուսման համեմատ ասորող մարդկանց կեանքը:

Որքան շատ յաջողութիւն են դաել նոքա ըստ աշխարհի ուսման, այնքան աւելի զուրկ են երջանկութեան այս պայմանից: Որքան բարձր է նոցա ձեռք բերած աշխարհային երջանկութիւնը, այնքան քիչ են տեսնում նոքա արեւի լոյսը, դաշտեր ու անտառներ, վայրի ու ընտանի կենդանիներ: Շատերը նոցանից—կանայք զրկեթ բոլորը—ծերանում են, իրենց կեանքում հաղիւ մի-երկու անդամ տեսած լինելով արեւի ծագումը և առաւօտը, իսկ դաշտ ու անտառ տեսնում են միայն ճանապարհ գնալիս կառքի կամ վագոնի պատուհանից. լսում են դոքա միայն կառքերի մեքենաների, նուադարանների ձայներ, տեսնում են միայն գործուածքների քարեր, մարդու ձեռքով մշակած փայտ ևւն, մի խօսքով իսպառ զրկուած են կենդանի բնութեան հետ որ և է առնչութիւն ունենալուց:

Երջանկութեան երկրորդ աներկրային պայմանն է աշխատանքը, նախ՝ սիրած և ազատ աշխատանք, երկրորդ՝ ֆիզիքական աշխատանք, որ ախորժակ է բաց անում և հանգստացնող խոր քուն բերում:

Այս պայմանիցն էլ մարդիկ այնքան աւելի զուրկ են, որքան ըստ իրենց կարծեաց մեծ երջանկութեան են հասել՝ աշխարհի ուսման համեմատ: Աշխարհի բոլոր բաղդաւորները, չինովնիկներն ու հարուստները, կամ կալանաւորների նման բոլորովին զրկուած են աշխատանքից և ասպարդիւն մաքաւում են հիւանդութեանց դէմ, որ յառաջ են գալիս ֆիզիքական աշխատանքի բացակայութիւնից, և աւելի ասպարդիւն՝ իրենց յաղթող ձանձրոյթի դէմ (ասպարդիւն, որովհետեւ աշխատանքը միայն այն ժամանակ է ուրախաբեր, երբ անշուշտ հարկաւոր է, իսկ նոցա ոչինչ

պէտք չէ) կամ իրենց համար ատելի դործ են կատարում (ատելի՛, որովհետեւ ոչ ոք իւր աշխատանքից դո՛հ չէ և գէթ այնպիսի հաճութեամբ չէ աշխատում ինչպէս մի դո՛ւսապան, որ տան առաջի ձիւնն է մաքրում): Բոլոր այս բաղդաւորները կամ իսպառ դուրի են աշխատանքից կամ իրենց չտիրած աշխատանքն են անում այսինքն՝ տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուածներին վիճակն ունին:

Ծրջանկութեան երրորդ հաստատունն պայմանն ընտանիքն է: Եւ դարձեալ մարդիկ որքան մեծ աշխարհային յաջողութիւն են գտնում այնքան աւելի հեռանում են այս երջանկութիւնից: Մտքա մեծ մասամբ անառակ են և զխտակցարար հրաժարուում են ընտանիքի տուած ուրախութիւնից, ենթարկուելով միայն նորա անյարմարութիւններին: Եթէ, անառակ չեն, երեխաները նոցա համար ուրախութիւն չեն, այլ բեռ: Եթէ, երեխաներ էլ ունին, զրկուած են նոցա հետ հազորդակցութիւն ունենալու ուրախութիւնից: Մտքա իրենց օրէնքների համաձայն պէտք է երեխաներին տան բոլորովին օտար մարդկանց, սկզբում օտարապդիներին իսկ յետոյ դատարաններին այնպէս որ ընտանիքը նոցա միայն վիշտ է տալիս—երեխաներ, որոնք փոքրուց իրենց ծնողների նման անբաղդ են լինում և որոնք ծնողների համար միայն մի զգացմունք են ունենում այն է՝ նոցա մահն են ցանկանում որպէս զի ժառանգութիւն ստանան: Մտքա բանաւում փակուած չեն, բայց նոցա կեանքի հեռանակները ընտանիքի վերաբերութեամբ աւելի տաժանկի են, քան բանասերկուածների ընտանիքից զրկուած լինելը:

Ծրջանկութեան չորրորդ պայմանն է ազատ սիրով հաղորդակցութիւն աշխարհի բոլոր բազմաստեակ մարդկանց հետ: Եւ դարձեալ որքան բարձր աստիճանի են հասնում մարդիկ այս աշխարհում, այնքան աւելի զրկուած են լինում բաղդաւորութեան այս զբխաւոր պայմանից: Որքան բարձր, այնքան նեղ ու սահմանափակ է մարդկանց այն շրջանը, որոնց հետ կարելի է հաղորդակցութիւն ունենալ, և այնքան ստոր են իրենց մտաւոր ու բարոյական զարգացմամբ այդ կախարդական շրջանը կազմող մարդիկ:

Վերջապէս երջանկութեան հինգերորդ պայմանն առողջութիւնն է և մահն առանց հիւանդութեանց: Եւ դարձեալ որքան բարձր են կանգնած մարդիկ հասարակաց սանդուղքի վրայ, այնքան աւելի դուրի են նոքա բաղդաւորութեան այս պայմանից: Վերցնենք, օրինակի համար, միջին հարստին ու իւր կնոջը և միջին զիւղացուն ու իւր կնոջը, կը տեսնենք, որ զիւղացին ու իւր կինը՝ չնայելով իրենց խեղճ ապրուստին ու ծանր աշխատանքին, աւելի առողջ են, քան հարուստն ու իւր կինը:

Քրիստոսի ուսումը կատարելը դժուար է: Քրիստոս ասում է, ով ուզում է հեռեւել ինձ, լծող լծողնէ, տուն ու տեղ ու իւր մերձաւորներին, և նա կստանայ այս աշխարհում դոցա հարեւրապատիւր և բացի դորանից՝ յաւիտենական կեանք: Եւ ոչ ոք չէ հեռեւում Քրիստոսին: Իսկ աշխարհի ուսումն ասում է, լծող տունդ, արտերդ, եղբայրներդ, հեւացիր զիւղից և գնա հոտած քաղաք: Եւ ոչ ոք այս դժուար չէ համարում: Ոչ միայն քաղաք գնացող որդիքը, այլ և նոցա ծնողները դժուար բան չեն համարում այդ: Մտքա մինչև անդամ խորհուրդ են տալիս իրենց որդիքը քաղաք տեղափոխուել, նոցա լծուում է, որ այդ ոչ միայն հարկաւոր է, այլ և լաւ է, ու բարոյական:

Կարելի էր հաւատալ, թէ Քրիստոսի ուսումը կատարելը դժուար է և տաժանկի, եթէ աշխարհի ուսումը կատարելը շատ հեշտ լինէր, և անվտանգ, և ակորժելի: Բայց չէ՞ որ մենք հակառակն ենք տեսնում:

Մի ժամանակ եղել են Քրիստոսի նահատակներ, բայց իբրեւ բացառութիւն. 1800 տարուան ընթացքում կամայ և ակամայ նահատակների թիւը հաշուում են 380 հազար, բայց հաշուեցէք աշխարհի նահատակներին—և Քրիստոսի մի նահատակին կընկնի աշխարհի ուսման 1,000 նահատակ, որոնց տանջանքները հարեւրապատիկ սոսկալի են: Միայն այս դարու պատերազմներում սպանուածների թիւը հաշուում են մինչև երեսուն միլիոն հոգի:

Զէ՞ որ դոքա բոլորը աշխարհի ուսման նահատակներ են, որովհետեւ եթէ մարդկու-

Թիւեր Բժիշատոսի ուսմանը հեռեւէր մարդիկ միմեանց չէին սպանիլ:

Պէտք չէ անտաճածա նա հատակ գտնալ յանուն Բժիշատոսի այդ չէ քարոզում Բժիշատոս: Նա ուսուցանում է թէ պէտք չէ չար չարուել յանուն աշխարհի սուտ ուսման:

Բժիշատոսի ուսումն ունի խորին բնապանջական խմատ: Բժիշատոսի ուսումը հանրամարդկային խորհուրդ ունի: Բժիշատոսի ուսումն ունի և պարզ, գործնական խմատ ամեն մի մարդու կեանքի համար: Այդ խմատը կարելի է արտայայտել այսպէս. Բժիշատոս ուսուցանում է մարդկանց յիմարութիւններ չանել: Այս է Բժիշատոսի ուսման շատ պարզ, բոլորին մատչելի խմատը:

Բժիշատոս ասում է. մի՛ բարկանայ, ոչ որքէ քեզանից ստոր մի՛ համարիր—այդ յիմարութիւն է: Կը բարկանաս ուրիշներին կը զրկես՝ փնտքը քեզ կը հասնի: Ընի ասում է. չարի փոխարէն չար մի՛ հատուցանիր: Թէ չէ՛ չարք քեզ վրայ կը դառնայ, առաջուանից էլ վատթար կերպով: Ծ. դարձեալ ասում է. մարդկանց օտար մի՛ համարիր միայն այն պատճառով, որ նոքա որիշ երկրում են ապրում և ուրիշ լեզուով են խօսում: Ծ. Թէ դու նոցա թշնամի համարես, նոքա էլ քեզ թշնամի կը համարեն—փնտքը քեզ կը հասնի: Ուրեմն այս բոլոր յիմարութիւնները մի՛ անիր, և քեզ համար աւելի լաւ կը լինի:

Բժիշատոս կոչում է մարդկանց գէպի ջրի աղբիւրը, որ նոցա շատ մօտիկ է: Մարդիկ պապականում են ծարաւից, ցին են ուտում, միմեանց արիւնն են խմում, բայց նոցա ուսուցիչներն առել են, թէ կը կորչեն, եթէ գնան Բժիշատոսի ցոյց տուած աղբիւրի մօտ: Ծ. մարդիկ հաւատում են նոցա տանջուում են ու մեռնում ծարաւից՝ ջրի կողքին և չեն համարձակում մօտենալ նոքան: Բայց բաւական է միայն հաւատալ Բժիշատոսին, թէ նա բարիք է բերել երկրի վրայ, հաւատալ, որ նա մեզ ծարաւիներէս կենդանի ջրի աղբիւր է տալիս, մօտենալ նոքան և մենք կը տեսնենք, թէ ինչ նենդաւոր է աշխարհի ուսուցիչների խաբէութիւնը, և թէ ինչ անմիտ է մեր տառապանքը, քանի որ այդքան մօտ է մեր վերելութիւնը: Բաւական է որ ուղղամը-

տութեամբ ու պարզութեամբ ընդունենք Բժիշատոսի ուսումը, և մեզ համար անկայտնի կը լինի այն սոսկալի խաբէութիւնը, որով ապրում ենք ա՛յնքա և խաբէանչիւրը մեզանից:

Մենքէ սերունդ աշխատում ենք մենք ապահովել բանութեամբ մեր կեանքն ու մեր սեպհականութիւնը: Մեզ այնպէս է երեւում, թէ ամենամեծ իշխանութիւնը և ամենամեծ սեպհականութիւնը մեր կեանքի երջանկութիւնն է: Մենք այնպէս ենք ընտելացել այս բանին, որ Բժիշատոսի ուսումը, թէ մարդու բաղդաւորութիւնը չի կարող կախուած լինել իշխանութիւնից ու ստացուածքից, թէ հաւրուստը չի կարող երջանկի լինել, մեզ երեւում է իբրեւ զոհարեութեան պահանջ յանուն ապագայ բարիքների: Բժիշատոս մեզանից զոհ պահանջել չէ էլ մտածում: Նա ընդհակառակն ուսուցանում է մեզ չանել այն, ինչ որ վատ է, այլ անել այն, ինչ որ լաւ է մեզ համար այստեղ, այս կեանքում: Բժիշատոս՝ սիրելով մարդկանց, ուսուցանում է հեռու մը նալ բանութեամբ անձն ապահովելուց և սեպհականութիւնից նոյնպէս ինչպէս որ սիրելով մարդկանց՝ քարոզում է հեռու մնալ կռուից ու արբեցողութիւնից:

Մենք այն սխալ համոզմունքն ունինք, թէ ուրիշ մարդկանց գէմ՝ մաքաւելով կարող ենք մեր կեանքն ապահովել: Մենք այնպէս ենք ընտելացել այս խաբէութեանը, որ չենք էլ նկատում այն բոլորը, ինչ որ կորցնում ենք այդ պատճառով, իսկ կորցնում ենք ամեն բան—մեր բոլոր կեանքը: Մեր ամբողջ կեանքն անց է կենում կեանք ապահովելու, կեանքի համար պատրաստուելու հոգսերով, այնպէս որ էլ կեանք բնաւ չէ մնում:

Ծ. Թէ լաւ քննենք մեր կեանքը, կը տեսնենք, որ այն ամէնը, ինչ որ անում ենք իբր թէ մեր կեանքն ապահովելու համար, մենք անում ենք ոչ թէ կեանք ապահովելու համար, այլ նորա համար, որ դորանով զբաղուելով՝ մոռանանք, որ մեր կեանքը երբեք ապահովուած չէ և չէ էլ կարող ապահովուած լինել: Բայց դեռ բաւական չէ, որ մենք խաբում ենք մեզ և խորտակում ենք մեր խելական կեանքը երեւակայականի համար, այլ յաճախ

ձգտելով դէպի ապահովութիւն, խորտակում ենք հէնց այն, ինչ որ ուզում ենք ապահովել: Փրանսիացիք զինուում են իրենց կեանքին ապահովելու համար 70 թուին, և այդ ապահովելուց հարիւր հազարաւոր ֆրանսիացիք են կոտորուում միեւնոյն բանն են անում բոլոր ապառազինուող ազգերը: Հարուստ մարդը ապահովում է իւր կեանքը փող դիզելով, փողը զբաւում է աւազակին, որ սպանում է նորան:

Քրիստոսի ուսումը, թէ կեանքը կարելի չէ ապահովել, այլ պէտք է միշտ ամէն բոլոր մեռնելու պատրաստ լինել, աւելի լաւ է, քան աշխարհի ուսումը, թէ պէտք է կեանք ապահովել, աւելի լաւ է, որովհետեւ այդ երկու դէպքումն էլ մահուան անխուսափելի լինելը և կեանքի անապահովութիւնը միեւնոյնն է մնում, բայց ինքը կեանքը, Քրիստոսի ուսման համեմատ, դորձ չէ դրուում կեանք ապահովելու ունայն զրադմունքի վրայ, այլ ազատ է լինում և կարող է տրուել մի իրեն յատուկ նպատակի, այն է՝ բարիք գործել անձին և ուրիշներին: Քրիստոսի աշակերտը աղքատ կը լինի, այդ, այսինքն նա կը վայելէ Աստուծոյ տուած բոլոր բարիքները: Մա չի խորտակի իւր կեանքը: Եւ ի՞նչ է նշանակում աղքատ, այդ նշանակում է, որ նա քաղաքում չի ապրի, այլ գիւղում, տանը չի նստի, այլ կաշատե, զաշատե, անտառում, կը տեսնէ, արեւի լոյսը, երկիր, երկինք, կենդանիներ, զլուխ չի կտրել, թէ ի՞նչ ուտէ, ակտրժակ զրգուելու համար, այլ օրը երեք անգամ կը սովածանայ, չի թաւալ տայ փափուկ բարձերի վրայ և չի մոտձիլ, թէ ի՞նչպէս ազատուի անքնութիւնից, այլ կը քնէ, երկխաներ կունենայ, կապրէ, նոցա հետ, ազատ հազորդակցութիւն կունենայ բոլոր մարդկանց հետ և, որ զխաւորն է, իւր չկամեցած բանը չի ա՛նիլ, ապագայի համար եկիւղ չի ունենայ: Ար հիւանդանայ, կը տանջուի, կը մեռնի, բոլորի նման, բայց անտարակոյս կապրի աւելի բաւդաւոր, քան ուրիշները:

Պէտք է վերականգնել բոլոր չաղակա՛նուած մարդկանց յատուկ այն գաղափարը, թէ երջանկութեան անհրաժեշտ պայմանը ոչ թէ պարապութիւնն, այլ աշխատանքն է, որ մարդ

ձանձրանում, նեղուում է, առանց աշխատութեան: Պէտք է մոռանալք մեր վայրենի նախապաշարմունքը, թէ չաշխատող հարուստը բաղդաւոր է: Քրիստոս չէր կարող այնպիսի մարդիկ երեւակայել, որոնք աշխատութիւնը նզովք համարէին, ուստի և միշտ հասկանալի է համարում ինքն ըստ ինքեան, թէ իւր աշակերտը աշխատում է: Եւ ասում է նա, եթէ մարդ աշխատի, աշխատութիւնը կը կե՛րակիէ նորան: Քրիստոս քարոզում է, թէ իւրաքանչիւր որ ամենալաւ կեանքը կունենայ, եթէ հասկանայ իւր կոչումը—ուրիշներից աշխատանք չպահանջէ, այլ ինքը միշտ աշխատի ուրիշների համար: Քրիստոս ցոյց է տալիս, որ մարդ ապահովում է իւր սնունդը ոչ թէ ուրիշներից լսելով, այլ ուրիշների համար պիտանի, օգտակար լինելով: Որքան մի մարդ աւելի պիտանի լինի ուրիշների համար, այնքան աւելի ապահովուած կը լինի նորա գոյութիւնը: Քրիստոսի ուսման անգործագրելի լինելու դէմ արած այն առարկութիւնը, թէ եթէ ես չվաստակեմ ինձ համար ու վաստակածս չպահեմ, իմ ընտանիքը պահող չի լինի՝ արդարացի է միայն դատարկապորտ, անօգուտ, ուստի և ֆեստակար մարդկանց վերաբերութեամբ: Քրիստոս ասում է, որ աշխատութիւնը մարդու կեանքի անհրաժեշտ պայմանն է և որ աշխատութիւնը բարիք է տալիս մարդու: Ուստի սեպհական կամ ուրիշ աշխատութեան պտուղներն ուրիշ մարդկանցից ինայելը արդիւք է լինում մարդու բարիքին: Սեպհական աշխատանքն ուրիշներին տալը նպաստում է մարդու բարիքին:

Թէ Քրիստոսի և թէ աշխարհի ուսմամբ մարդուն ուրիշներն են պահում, ուտեցնում, խմեցնում, միայն Քրիստոսի ուսմամբ մարդ աշխատում է ինքն ուրիշներին ծառայել, ուրիշներին որքան կարելի է օգտակար լինել, բոլորի համար պիտանի լինել, որպէս զի իրեն պահպանեն, ուտեցնեն, խմացնեն: Եւ միշտ մարդիկ, որքան էլ չար լինին, խնամքով կը կերակրեն ու կը պահպանեն իրենց համար աշխատողին:

Ուրեմն ի՞նչպէս ապրեն է խելացի ու լաւ աշխարհի՞ ուսման թէ՞ Քրիստոսի ուսմանը հետեւելով: